

AVDIOVIZUALIJE V GORIŠKEM MUZEJU

Nastajanje in razvoj Oddelka za avdiovizualno dokumentacijo in prezentacijo nematerialne kulturne dediščine

Strokovni članek | 1.04

Izvilleček: Avtorica na primeru nastanka Oddelka za avdiovizualno dokumentacijo in prezentacijo v Goriškem muzeju v Novi Gorici pokaže, kako nova je še avdiovizualna (AV) dejavnost v muzeju, četudi živimo sredi e-civilizacije. S konkretnim primerom opozarja tudi na vse dileme in probleme pri oblikovanju AV dokumentacije, prezentacije, arhiviranja. Avdiovizualije so v muzejih bogat fond, ki hrani pestre vsebine nesnovne dediščine. Namenjen je preučevanju strokovnjakov na eni strani, na drugi pa predstavljanju in obveščanju javnosti o dediščini. Poleg hranjenja sta namreč prav komunikacija in predstavitev javnosti najmočnejše poslanstvo, ki ga imajo avdiovizualije v muzejskem prostoru.

Ključne besede: avdiovizualna dokumentacija, avdiovizualna prezentacija, digitalizacija, avdiovizualija – muzealija, nesnovna dediščina, razstava

Abstract: Using the creation of the Department of Audiovisual Documentation and Presentation of Intangible Cultural Heritage at the Gorica Museum in Nova Gorica as an example, the author shows how very recent the audiovisual activity still is in museums – despite the fact that we are surrounded by the e-civilization. By using this specific example as an illustration she also draws attention to the various dilemmas, problems, and diversity that arise during the process of creation of audiovisual documentation, its presentation, and its archiving. Audiovisual materials in museums represent a rich fund that contains a wealth of diverse data on the intangible heritage. On the one hand they are available for research purposes; on the other they convey heritage data to the general public. In addition to their archival function, the most meaningful public mission of the audiovisual materials within a museum is their ability of communication and presentation to the general public.

Key Words: audiovisual documentation, audiovisual presentation, digitization, audiovisual materials – museum artifacts, intangible heritage, exhibit

Leta 2005¹ sta Strokovni svet in Svet zavoda Goriški muzej ustanovila Oddelek za avdiovizualno dokumentacijo in prezentacijo nematerialne kulturne dediščine, in sicer v okviru dokumentacijske službe. Dokumentacijska služba je v Goriškem muzeju do tedaj slonela na hemeroteke,² bogatem dokumentacijskem fondu (Goriški muzej 1992–2011), ki ga je leta 1967 postavil tedanji direktor Branko Marušič (Skrt 2011).³

Vzroka za reorganizacijo Oddelka za dokumentacijo - hemeroteke v Oddelek za avdiovizualno dokumentacijo in prezentacijo nematerialne kulturne dediščine sta bila dva:

1. klasično zastavljena hemeroteka zaradi hitrega razvoja digitalnih medijev in digitalizacije dnevnega časopisja ni več ustrezala sodobnim potrebam in zahtevam;⁴
2. na oddelku se je do takrat več kot desetletje ob hemerotečni dokumentaciji razvijala tudi avdiovizualna dejavnost.

Kako je oddelek nastajal

V Goriškem muzeju sem se stalno zaposlila konec leta 1991 kot dokumentalistka v oddelku za dokumentacijo, kar je v konkretnem primeru pomenilo urejevanje in nadgrajevanje bogatega hemerotečnega fonda. Ko sem nastopila delo na oddelku za dokumentacijo, je bilo vse videti, kakor da avdiovizualij v muzeju sploh ni, četudi je v oddelku za etnologijo v 70. letih prejšnjega stoletja Naško Križnar⁵ pri svojem terenskem delu in etnoloških raziskavah večkrat uporabljal kamero in dokumentiral dogajanje.⁶ Filmski koloti iz 70. in 80. let, ki jih je zapustil, so bili obravnavani kot predmet, predmetna osebna zapuščina, ne pa kot izdelek oz nosilec, ki je posledica avdiovizualnega raziskovanja.

Avdiovizualije nasploh niso bile obravnavane kot del muzejskega preučevanja, evidentiranja in dokumentiranja dediščine. V sistematizaciji delovnih mest in programski strukturi muzeja ni bilo nikjer predvideno, da bi lahko uradno prijavi in pro-

1 30. 9. 2005 je bil sprejet nov Pravilnik o organizaciji muzeja, dela in sistematizaciji delovnih mest Goriškega muzeja Kromberk - Nova Gorica (GM 2005).

2 Leta 2005 je hemeroteka obsegala 34 tekočih metrov gradiva.

3 Vsak oddelek v muzeju je vodil svojo dokumentacijo; tako je še danes.

4 Na takšen način, še ročno, kakor je dokumentacija v Goriškem muzeju obravnavala dnevni tisk, so službe v knjižnicah in drugih podobnih ustanovah že digitalno obravnavale to gradivo.

5 Naško Križnar je bil zaposlen v Goriškem muzeju kot kustos etnolog med letoma 1972 in 1983. Naklonjenost do filma je v muzej prinesel iz študentskih let, ko je bil član umetniške skupine OHO in je ob različnih happeningih ustvarjal eksperimentalne filme. V muzeju je vse snemal in montiral sam.

6 Kot se spominja Branko Marušič, so filmski zapisi nastajali predvsem zaradi Križnarjeve nagnjenosti k filmu in jih v muzeju niso preprečevali, razvijati pa jih tudi niso mogli, saj za to ni bilo primernih razmer (Skrt 2011).

* Mag. Darja Skrt, univ. dipl. etnol. in zgod., mag. znanosti sociol. kult., muzejska svetnica, Oddelek za avdiovizualno dokumentacijo in prezentacijo nematerialne kulturne dediščine, Goriški muzej Kromberk - Nova Gorica, 5000 Nova Gorica, Grajska cesta 1, darja.skrat@goriskimuzej.si.

Utrinek s snemanja filma *Liški pustje* (levo snemalec Darko Humar).
Foto: Bogdan Skrt, Markiči, 1996.

Utrinek s snemanja restavriranja skrinj v restavratorskih delavnicah Goriškega muzeja (z leve: Nataša Jazbec, snemalka Melina Saksida, Darja Skrt).
Foto: Davorin Pogačnik, Nova Gorica, 2001.

gramsko načrtovali avdiovizualno delovanje. Zato lahko rečem, da so izvirne⁷ avdiovizualije v muzej prihajale z individualno iniciativo.

V letih 1992–2002 je delo oddelka za dokumentacijo potekalo dvotirno – »uradno« (pisno/hemerotečno delo) in »neuradno« (delo z avdiovizualijami).

Svet gibljivih slik me je vabil predvsem iz dveh razlogov, prvič zato, ker lahko dokumentira in reprezentira tisti segment dediščine, ki ga danes imenujemo nesnovna kulturna dediščina, in razpira nova spoznanja s iztanjšanim vstopom v svet kolektivnega nezavednega. Poleg tega me je mikala še reprezentativna raven avdiovizualij pri muzejski razstavnosti. Avdiovizualija je lahko s svojimi specifičnimi lastnostmi med predmete na razstavi prinesla močan čustveni element. Da pa ne bi bila le gibljiva informacija oz. zbir podatkov, pač pa živa, gibljiva in govoreča muzealija, mora biti dobro narejena in mora upoštevati vse filmske zakonitosti. To pomeni, da mora povezati posameznike in dobre poznavalce z obeh področjih (muzejske in filmske oz. televizijske). V praksi je to timsko delo s snemalcem na terenu in pozneje montažerjem pri izdelavi AV izdelka. Pogojev za kaj takega ni bilo. Oprema je bila še vedno draga, tista nekoliko boljša je bila nedosegljiva, prav tako nismo imeli snemalcev, ki bi znali večje opravljati svoje delo.⁸ V muzeju tudi še ni bilo neposredne potrebe po avdiovizualijah, razstave so še vedno temeljile le na predmetih in fotografijah in tudi dokumentacija je šla le v to smer.

7 Izvirno AV gradivo so vse avdiovizualije, ki so nastajale v muzeju in so plod preučevanja, evidentiranja ali dokumentiranja dediščine, ki ga izvajajo kustosi muzeja. S tem želim poudariti, da ta oznaka izključuje vse kopije avdiovizualij, ki so na različne načine prišle v muzej, njihovi izvorniki pa so shranjeni drugje in so tudi last drugih (npr. Arhiv RS, RTV Slovenija idr.)

8 Razvoj AV tehnike in cenovna dosegljivost naprav je v zadnjih dveh desetletjih bliskovito napredovala. Danes je zelo kakovostna kamera dosegljiva vsakomur. Razširile so se tudi višje in visoke šole vizualnih umetnosti in multimedijev, kjer se usposablja strokovnjaki za izdelavo avdiovizualij.

Zato sem se povezala z drugimi ustanovami in posamezniki, strokovnjaki s področja filma in televizije. To so bile lokalne⁹ in nacionalna televizija. Na začetku je imel največ zaslug za povezave Anton Vencelj. Bil je snemalec dopisnik za RTV Slovenija.¹⁰ V času njegovega službovanja na RTV sva posnela dokumentarec *Sveti Anton Puščavnik. Praznovanje na Primorskem*.¹¹ Verjetno je prav predvajanje dokumentarne oddaje na RTV Slovenija leta 1993 pripomoglo, da so se avdiovizualnemu vrata muzeja vse bolj odpirala.

Ko je Anton Vencelj ustanovil svojo lokalno televizijo TV Primorka, smo sodelovanje okrepili in posneli več krajših avdiovizualnih del z zelo različno tematiko.¹² Takrat je bila to edina možnost. Še vedno ni bilo jasno, kako naj se avdiovizualije v muzejskem programu sploh predstavijo in tudi ne, kako naj se zastavi nov način dokumentiranja, evidentiranja in prezentiranja. Snemali smo zelo različne teme, pobude zanje pa so prihajale iz različnih smeri.¹³

Sodelovanje z Antonom Vencljem je trajalo nekaj let, do snema-

9 Lokalne TV so bile TV Kanal, TV Primorka, TV Vi-tel, pri sodelovanju z RTV Slovenija pa smo sodelovali z ljubljanskim in koprskim uredništvom.

10 Anton Vencelj je bil snemalec dopisnik za informativni program. Veliko dogodkov, življenjskih zgodb in drugega dragocenega gradiva o dediščini informativnega programa ni zanimalo, Vencelj pa si je želel, da bi bilo posneto, shranjeno in tudi predvajano ljudem. Prav to je bil največji vzgib, da je kasneje zapustil RTV Slovenija in ustanovil svojo lokalno televizijsko postajo TV Primorka.

11 Gradivo za oddajo je bilo posneto januarja leta 1991, zaradi prelomnih dogodkov pri osamosvajanju Slovenije je na RTV Slovenija prišlo na vrsto za montažo in objavo šele januarja 1993.

12 *Spominek kot tržna možnost in priložnost*, 1993; *Zakladi naše preteklosti*, 1994–1995; *Sveti Jurij. Praznovanje na Ajdovskem in v Reziji*, 1995; *Liški puste*, 1996; *Iz preteklosti v sedanjost. Ljudski umetnik Vili Kopal*, 1996.

13 Nastali so AV izdelki, za katere sta pri tematiki našli skupno točko obe strani (Goriški muzej in TV Primorka), sodelovali pa smo tudi z Zavodom RS za zaposlovanje.

nja celovečernega dokumentarnega filma o Idriji¹⁴ z režiserjem Francijem Slakom leta 1996. Snemali smo delo rudarjev v rudniku v zapiranju ter dogajanje v mestu Idrija in različne pove-zave med rudnikom pod zemljo in življenjem pod nebom. Proti koncu montaže, ko so metri in metri razrezanega traku viseli na »gaugah«,¹⁵ sem se nenadoma zavedela, da bo vse to bogato gra-divo končalo med smetmi. Skušala sem na različne načine do-seči, da bi se to gradivo, ki ni bilo vključeno v končno različico filma, nekako ohranilo, vendar je bilo za to že prepozno. Dogo-dek je bil osrednjega pomena za razumevanje vrednosti gradiva, ki nastaja pri avdiovizualnih projektih in ni vključeno v sam film oz. končni izdelek.

Zavest, da je bilo v preteklih petih letih v sodelovanju z našim muzejem na lokalnih TV postajah posnetega veliko AV gradiva, je narekovala naslednji korak. Skušali smo doseči, da bi v mu-zeju pridobili vse »naše« gradivo v trajno last ali vsaj v hrambo. Žal se nam ni posrečilo. Pri TV Kanal zaradi čustvene navezano-sti avtorjev na gradivo,¹⁶ pri TV Primorka pa zato, ker so kasete presneli večkrat in so hranili le master¹⁷ filma ali oddaje. Podobno je bilo tudi na RTV Slovenija. V muzej smo dobili le nekatere avtorske izvode končne različice.¹⁸ Večina gradiva pa je bila za vedno izgubljena.

Od tedaj je zavest o pomembnosti avdiovizualnega gradiva nare-kovala drugačen pristop pri sodelovanju z zunanjimi sodelavci. Če sem do takrat sodelovala z njimi bolj individualno, se je po-slej muzej veliko aktivneje in enakopravneje vključeval v av-diovizualne projekte. Poskrbeli smo, da je prišlo do nekakšne koprodukcije. Takratna direktorica Slavica Plahuta se je zave-dala, da je takšno gradivo zelo dragoceno za prihodnost in da so mediji v razvojnem vzponu. Razumela je pomembnost avdiovi-zualne dokumentacije in pomen avdiovizualnih prezentacij, tako na razstavah¹⁹ kot tudi pri pedagoškem in andragoškem delu ter v medijih.

Leto 1997 smo pripravljali razstavo *Primorska 1918–1947*.²⁰ Za razstavo sta bila predvidena tudi dva filma, zato smo navezali stik z TV Koper in nato v koprodukciji²¹ posneli več ur gradiva. Avdiovizualno gradivo so v največji meri sestavljali intervjuji in spomini ljudi, ki so v obdobju med obema vojnoma doživlja-li različne žalostne in tragične usode italijanskega fašističnega

nasilja. Nastalo je 18 ur avdiovizualnega gradiva,²² ki je v celoti prišlo v dokumentacijski oddelek Goriškega muzeja.

Želja po novem tovrstnem gradivu je bila velika. Možnosti, da bi lahko sami lahko ustvarjali kakovostne avdiovizualne zapise, pa še ni bilo prave. Zato smo se znova povezali z lokalno TV postajo, tokrat s TV Vi-tel. Lastnik in snemalec Ivo Saksida je že vseskozi kazal veliko zanimanje za dediščino lokalnega pro-stora in televizija se je iz skromnih začetkov vse bolj razvijala. Seveda zahteva sodelovanje z lokalno televizijo poseben napor, četudi so njihovi lastniki in ustvarjalci naklonjeni temam, ki so povezane z dediščino ali z vsakdanjem življenjem.²³ Kar je pri muzealcih in televizijcih zelo različno, je čas, ki je namenjen raziskavi. Lokalna TV postaja živi od svojega dela in sponzor-jev, ki jo podpirajo. Zato potrebuje veliko raznovrstnih dnevnih novic in nima časa, da bi lahko dlje vztrajala pri eni temi, sploh pa ne več dni ali tednov. Kljub vsemu smo leta 2001 uresničili dva projekta. Prvi je bil dokumentiranje postopka restavriranja skrinj,²⁴ da bi ga predstavili na razstavi *Ljudske skrinje na Go-riškem*.²⁵ Drugi avdiovizualni projekt je bil naš največji skupni projekt z naslovom *Goriška – mozaik tisočletij* in je bil zelo zah-teven. Ob 1000-letnici prve pisne omembe Gorice in Solkana je nastal celovečerni 95-minutni videofilm. Gledalce je popeljal skozi zgodovinski prerez Goriške brez enega samega off teksta,²⁶ vse kar izvemo, govorijo strokovnjaki neposredno v sliki na za-slону.²⁷ Nastalo je 30 ur gradiva, ki ima prav poseben značaj. Pri izbiri sogovornikov smo namreč iskali tiste strokovnjake - zgodovinarje, ki z Goriško niso povezani le poklicno, pač pa tudi osebno (ali so tu odraščali ali pa so na Goriško priselili iz drugih krajev Slovenije). Ne glede na strokovno in znanstveno distanco se s tem nezavedno vplete tudi izkustvena in čustvena odzivnost na zgodovinske dogodke.

Na takšen način se je v oddelku za dokumentacijo počasi, a vztrajno nabiralo raznovrstno AV gradivo s posnetki različnih dolžin in oblik, saj je Goriški muzej splošni muzej in različni oddelki so potrebovali različne načine predstavitve tistega se-gmenta dediščine, s katerim se ukvarjajo. Od začetnih dvomov, da muzej ni producerska hiša, ki bi delala filme, in prepričanja, da avdiovizualija stane preveč v gmotno škodo razstavi, so se stvari počasi premikale v prid gibljivim slikam. Občutiti je bilo pogostejšo potrebo po avdiovizualijah, pa naj so bile posnete le zaradi dokumentacije (npr. različni spomini) ali pa zaradi potre-be po predstavitvi (za razstavo).

14 *Med nebom in zemljo Idrija A.D. 2002, 1997.*

15 Obešalni sistem za razrezane kose filma.

16 Zdenko Sirk in Boris Valentinčič, ki sta bila glavna lokalna snemalca in ustvarjalca oddaj, sta skrbno hranila svoje gradivo in imela vsak svoj arhiv posnetkov. V zadnjem času smo znova v stiku z njima in kažeta pripravljenost, da bi svoja arhiva odstopila Goriškemu muzeju.

17 Master je osnovna izvorna kasetna zmontiranega filma. Iz nje se pozneje pripravijo vse naslednje kopije.

18 TV Primorka je vse filme posnela na eno kaseto VHS in jo dala v Goriški muzej kot avtorski izvod. Vse master kasete so ostale v arhivu lokalne televizije, gradivo na beta kasetah pa je bilo večinoma že presneto z različnimi drugimi posnetki. TV Slovenija je kot avtorski izvod dala VHS kopijo filma *Med nebom in zemljo Idrija*.

19 V tem času je potekala tudi raziskava o uporabi avdiovizualij na muzej-skih razstavah kot del magistrske naloge. Delo je pozneje izšlo v knjižni obliki (Skrt 2004).

20 Vodja projekta: Slavica Plahuta; avtor razstave: Drago Sedmak.

21 Koprodukcija je potekala tako, da je snemanje finančno pokrtil muzej, montažo in postprodukcijo pa TV Koper.

22 Gradivo je bilo posneto na 30-minutne beta kasete (direktor fotografije: Bojan Kastelic).

23 V tem času smo prenehali sodelovati s TV Primorka, saj so postali že re-gionalna televizija za vso Primorsko, ki je imela le nekoliko večjo ekipo kot na začetku, ko je pokrivala samo Goriško. Naše muzejske zahteve po poglobljenejši obravnavi pri snemanju so bile takrat prevelik zalogaj za njihovo produkcijo.

24 Videofilmu smo dali naslov *Iz preteklosti v prihodnost – restavriranje skrinj*.

25 Avtorica razstave: Inga Miklavčič Brezigar; restavrator: Davorin Pogač-nik (za razstavo je restavriral prek 60 skrinj).

26 Off tekst je komentar v filmu. Besedilo lahko napiše strokovnjak za dolo-čeno temo, scenarist ali pa avtor filma, preberejo pa ga bralci besedil oz. spikerji.

27 Film je bil poskus, kako se stroke oz. strokovnjaki, ki so pisno naravnani in specializirani za določeno obdobje, odzovejo na film kot medij in kaj sporočajo v sliki in govoru.

Po zadnjem projektu (*Goriška – mozaik tisočletij*) smo ugotovili, da bomo težko razvijali dejavnost, če bomo odvisni od različnih TV hiš, saj se naše zahteve pri snemanju razlikujejo od njihovih potreb. Da bi takšne raziskave, dokumentiranje in predstavitve lahko razvijali kar najbolj nemoteno, smo potrebovali svojo tehniko. Želeli smo imeti kakovostno gradivo, ki ne bo namenjeno samo preučevanju, pač pa bo kadarkoli uporabno za izdelavo videofilmov in njihovo predstavljanje tako na razstavah kot v medijih.²⁸ Za nadaljnji razvoj je bil pomemben leta 2002 izpeljan projekt z naslovom *Pustovanja na Goriškem*,²⁹ ki ga je finančno podprl program Phare Evropske unije. Avdiovizualna raziskava pustovanj na Goriškem se je osredinila na štiri različna, »vzorčna pustovanja«.³⁰ Pri tem projektu je bilo pomembno, da smo poiskali snemalce, ki so bili zasebno tesno povezani s pustnimi skupinami in so zelo dobro poznali pustno dogajanje. Rezultat je bil 30 ur posnetega gradiva in 38-minutni videofilm, narejen za predvajanje na razstavi. Videofilm o pustovanju na Goriškem je bil prvi, ki je bil v celoti narejen pod okriljem muzeja. Uvrstitev filma na tri festivale vizualne antropologije³¹ nam je potrdila, da smo na pravi poti. Nadalje je bil zelo pomemben nakup nove kamere ob koncu projekta. Po desetletnem razvoju je bilo treba kritično oceniti delo, pregledati razmere in se vprašati, kako razvijati oddelek. Ker je bila takšna praksa v Sloveniji zelo redka, nismo imeli izhodišč, kako vsebinsko zastaviti program oddelka.³²

Kritični pregled dotedanega dela je pokazal, da se je prvih pet let avdiovizualno gradivo v muzeju nabiralo na način »od zunanaj navznoter«. Ker je bila izvedba snemanja povsem odvisna od zunanjih sodelavcev in producentov, predvsem televizijskih producentovskih hiš, je bilo vse posneto gradivo, ki ni šlo v končno različico filma oz. avdiovizualnega izdelka, dokončno izgubljeno. Naj samo spomnim na gradivo iz snemanja rudnika v Idriji.³³ Glede na prvotne izkušnje (popolna odvisnost od zunanjih izvajalcev – producentov) se je muzej dokaj hitro odzval na razmere.

28 V tem času je bila razlika med dobro opremo in kamerami za domači video še zelo velika, tako v cenovnem kot tudi tehničnem pogledu. Še vedno je bilo največ VHS ali super VHS kamer v 'amaterski uporabi'. Poklicni snemalci so uporabljali beta kamere, ki pa so bile cenovno nedostopne, prav tako kakor beta predvajalniki in snemalniki. Na tržišču so se uveljavljali DV-ji, ki so bili cenovno dostopnejši in neprimerno kakovostnejši od formatov super VHS. Veliko komercialnih TV postaj v tujini se je opremilo s takšnimi kamerami.

29 V tem projektu so nastali: razstava *Pustovanja na Goriškem* s katalogom v slovenskem in italijanskem jeziku (avtorica razstave: Inga Miklavčič Brezigar), videofilm *Goriška pustovanja* in tri publikacije *Jedi na Goriškem 1–3*. Projekt je vodila takratna direktorica Slavica Plahuta.

30 Želeli smo dokumentirati in predstaviti tradicionalna pustovanja, pustovanja z elementi tradicionalnega in sodobnega ter povsem novodobna pustovanja. Snemali smo v Drežniških Ravnah, na Ligu, v vasi Morsko in v Novi Gorici.

31 Göttingen International Film Festival, 2004; Second Moscow International Visual Anthropology Festival and Conference, 2004; Worldfilm – Tartu festival of visual culture, 2005.

32 Slovenski etnografski muzej je imel sicer kustodiat za etnološki film, kjer so pridobivali avdiovizualije v maniri etnološkega filma, kakor ga je razvijal Naško Križnar (Križnar 1996), vendar je bilo to za naše potrebe preveč specializirano.

33 Zvedeli smo, da so bili rovi v rudniku živega srebra v Idriji, kjer smo leta 1996 snemali zapiralna dela, v tistem času (2002) že napolnjeni z vodo in zaradi tega izgubljeni.

Naslednjih pet let si je v novih projektih³⁴ zagotovil enakovreden položaj kot koproducent, tako da se je po končanem snemanju lahko ohranilo vse gradivo.

Po pregledu smo ugotovili, da je naša želja po dokumentiranju in predstavitvi dediščine že obrodila velike sadove. Gradivo je bilo le začasno popisano, pojavil se je problem inventarizacije pa tudi dostopnosti za obiskovalce in raziskovalce.

Ustanovitev oddelka

V letih 2003 in 2004 smo se pogosto pogovarjali in premišljali, kako v prihodnje razvijati avdiovizualno dejavnost. Prišli smo do treh sklepov:

- pridobiti si popolno neodvisnost pri pridobivanju avdiovizualnega gradiva, saj lahko le na tak način muzej postane lastnik avdiovizualij z dokumentacijo različnih segmentov dediščine;
- razširiti svoje zanimanje tudi na lokalne in ljubiteljske filmarje, ki imajo doma bogate zbirke filmskih zapisov, in pridobiti njihovo gradivo v muzej kot trajno last;
- najpomembnejši je bil premislek, kako nadaljevati in legalizirati dejavnost avdiovizualne dokumentacije in prezentacije v muzejski sistematizaciji. V tem pogledu smo razmišljali o reorganizaciji oddelka za dokumentacijo, saj bi na takšen način lahko pokrivali vse muzejske stroke.

Direktor Andrej Malnič je aktivno podprl prizadevanja za osamosvojitve avdiovizualnega delovanja in, kakor je bilo že uvođoma omenjeno, je leta 2005 prišlo do ustanovitve Oddelka za avdiovizualno dokumentacijo in prezentacijo nematerialne kulturne dediščine.

Vsekakor smo se zavedali dvojne vloge, ki jo ima avdiovizualna dejavnost v muzeju. Prva je zbiranje in hranjenje avdiovizualij, ki jih pridobimo v muzeju in sicer, na dva načina: z lastnim snemanjem - dokumentiranjem dediščine na eni strani ter pridobivanjem avdiovizualij na terenu od ljubiteljskih in tudi poklicnih snemalcev, cineastov. Druga dejavnost pa je t. i. produkcija, ki je lahko osnovna (snemanje - dokumentiranje) ali pa ima že na začetku za cilj predstavitev dediščine na razstavi in v medijih.

V pokrajinskih in splošnih muzejih je več oddelkov, kjer si želijo avdiovizualne dokumentacije: od arheoloških izkopavanj prek restavriranja različnih muzealij³⁵ do dokumentiranja žive dediščine. Naslednje vprašanje je, ali se dokumentira vse po vrsti (odprtja razstav, predavanja, različne prireditve ipd.) ali je treba načrtovati enoletni in večletni tematski program, podobno kakor to delajo v drugih oddelkih. Ali naj bo gradivo le površno posneto ali naj se snemalec v tematiko poglobi in jo s sliko čim natančneje dokumentira in raziše?

Poleg dokumentiranja in avdiovizualnega raziskovanja se namreč že na začetku pojavi tudi vprašanje predstavitve avdiovizualij na razstavi in v medijih. Pri tem se moramo zavedati, da so obiskovalci zahtevno občinstvo, saj so danes obdani z dobro posnetimi filmi in oddajami. To od nas zahteva kakovostno posneto gradivo,³⁶ ki se lahko pozneje kadar koli zmontira, da v povedni

34 *Usode črnega neba*, 1997; *Iz preteklosti v prihodnost – restavriranje skrinj*, 2001; *Goriška – mozaik tisočletij*, 2001; *Goriška pustovanja*, 2002; *Goriški muzej – 50 let*, 2003.

35 V restavratorskih delavnica Goriškega muzeja smo leta 2001 posneli restavriranje skrinj, leta 2003 pa postopek pozlate tabureta.

36 Kakovostno posneto gradivo pomeni, da je dobro kadrirano, da ima slika

obliki pritegne obiskovalca razstave. Načinov, kako to doseči, je več, sama se nagibam h kolektivnemu delu s stalnimi sodelavci tako za snemanje³⁷ kot montažo.³⁸ Pri delu sem sodelovala z različnimi snemalci,³⁹ vsem pa je bilo skupno, da so z nami zelo radi delali, ker jih je vse v zvezi z dediščino zelo zanimalo.

Kako pridobivati novo gradivo?

Prvi sklep je bil, da se avdiovizualno dokumentacijo zastavi načrtno in tematsko. S tem bi pridobili za določeno temo kar največ izvirnega avdiovizualnega gradiva. V zvezi s tem naj dodam, da smo v letih 2005–2007 izvajali projekt Ženske na Goriškem in Vipavskem, kjer smo bili pozorni tip ženske, ki danes izginja iz naše družbe. To so bile ženske, ki so se po končani osnovni šoli zaposlile v tovarnah. Opravljale so natančna ročna dela za stroji in ob tekočem traku. V tem avdiovizualnem projektu smo skoraj zadnji hip posneli delo predilk in tkalk v tovarni Tekstina v Ajdovščini⁴⁰ in fazo izdelave rotorjev v Iskri. Že danes je to gradivo zelo dragoceno, saj v Tekstini ni več niti enega predilnega stroja in tudi tkalnica deluje samo s polovično močjo. Celotni nekateri prostori niso v več v sklopu tovarne, pač pa so jih oddali za druge dejavnosti. Podobno so v tovarni Iskra Šempeter izgubile mize kjer so ženske ročno navijale del rotorja. Danes je na tem mestu visokotehnološka produkcija.

Drugi sklep, ki smo ga sprejeli ob ustanovitvi oddelka, se je nanašal na pridobivanje že posnetega avdiovizualnega gradiva, ki se nahaja v različnih krajih po terenu. Na ta način smo začeli z oblikovanjem avdiovizualnih zbirk v avdiovizualni dokumentaciji.

Prva zbirka je bila kar naša, muzejska zbirka. To so bili filmi Naška Križnarja iz časa, ko je delal v Goriškem muzeju. Popis in pregled njegovih filmov je bil opravljen že sredi 90. let (Skrt 1996).

Naslednja zbirko so Goriškemu muzeju podarili dediči Vladimira Hmeljaka. Hmeljak je bil ljubitelj filma, ki je v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja snemal dogajanja na Goriškem, v družinskem krogu in na različnih potovanjih. Bogat dokumentacijski fond obsega 43 ur gradiva na različnih filmskih in video nosilcih.

Tretja prav tako bogata zbirka so filmi Marka Valentinčiča. Ta zbirka je najbolj pisana glede na nosilce (od 8-mm do 35-mm filma) in žanre (od eksperimentalnega prek igranega do doku-

mentarnega). Valentinčič je v 60. in 70. letih 20. stoletja aktivno sodeloval na slovenskih, jugoslovanskih in mednarodnih festivalih amaterskega filma.

Ob oblikovanju oddelka so se pojavila številna vprašanja, kako popisati vse bogato in tako po vsebini kot po formatih raznovrstno gradivo. S programom Galis smo v osnovnih zahtevah uredili shemo popisovanja avdiovizualij, saj je program zelo širok in zajema vse vrste nosilcev (od filma do DV-ja) pa tudi načine dokumentiranja in produkcije avdiovizualij.

Tu torej ni težav, težave nastopijo, ko želimo avdiovizualije pravilno inventarizirati, tj. ovrednotiti. Ovrednotenje avdiovizualije ni tako nedolžno, kakor se utegne zdeti na prvi pogled. Kdaj je avdiovizualija dokument in kdaj postane muzealija? Kdaj in kje prestopi to funkcionalno in vrednostno mejo? Iz našega primera zagotovo lahko rečem, da so vse tri AV zbirke v Goriškem muzeju muzealije; da je muzealija tudi zaključeno AV gradivo iz Tekstine Ajdovščina in Iskra Šempeter, prav tako tudi vse posneto gradivo o pustovanju.⁴¹

Velik izziv je tudi hranjenje avdiovizualij. Če bi želeli avdiovizualijam omogočiti trajni optimalni obstoj, moramo seveda spoštovati standard ISO.⁴² Podrobno in temeljito je o tem pisala Nadja Valentinčič Furlan (2010: 109–112).⁴³

V Goriškem muzeju smo leta 2001 filme Naška Križnarja začasno shranili v Filmskem arhivu pri ARS,⁴⁴ seveda pa to ni trajna rešitev, če muzej želi razvijati avdiovizualne raziskave in dokumentacijo. V tem primeru mora imeti vse gradivo in dokumentacijo v hiši, shranjeno in digitalizirano ter dostopno obiskovalcem in raziskovalcem. Leta 2005 v prostorih gradu Kromberk o tem še nismo mogli niti sanjati. Novo pridobljena upravna stavba (2012) z manjšimi dopolnitvami omogoča tudi ureditev prostorov za optimalno hranjenje avdiovizualij v fizični obliki. Ob fizičnem hranjenju se pojavi tudi vprašanje digitalizacije⁴⁵ oz. posodobljenega shranjevanja vsebin z analognih video nosilcev v digitalni obliki, ki je hitro dostopna, marsikod pa edina rešitev za ohranitev gradiva.⁴⁶ Na drugi strani pa je digitalizirano AV gradivo pripravljeno za ogled in vključevanje v različne evropske in svetovne spletne portale kulturne dediščine.

vse filmske zakonitosti in ni le nekakšen domači video, kjer se ne ve prav dobro, kaj je v središču pozornosti.

37 Snemalci so skoraj nujni, če gre za snemanje intervjujev in drugega gradiva, ki zahteva, da je kustos ves čas na razpolago za pogovor z ljudmi, ki jih snemamo. Poleg informacij in vprašanj, ki jih postavlja, je zelo pomemben tudi občutek varnosti, ki ga zagotavlja snemanemu človeku. Ljudje zelo hitro zaprejo svoj intimni svet, če v trenutku stiske najprej zagledajo hladno in neosebno kamero namesto človekovega pogleda. Seveda pa način snemanja sodoloča tudi kustosova oz. raziskovalčeva osebnost.

38 Enako velja za montažo. Izvrstni montažerji pravzaprav dajo filmu oz. avdiovizualnemu izdelku dodano vrednost in v kratkih minutazah pokažejo, kar raziskovalci vidimo v urah in urah gradiva.

39 Anton Vencelj, Darko Humar, Damijan Volk, Bojan Kastelic, Ivo Saksida, Melina Saksida, Radovan Čok.

40 V predilnico smo prišli skoraj že prepozno, saj našli smo samo še dva predilna stroja, ki sta zaključevala s prejo. Vsa množica drugih predilnih strojev je že stala in čakala na demontažo in prodajo. Posneli pa smo ves proces tkanja.

41 Dejstvo, da so snemali domačini, soudeleženci pustovanja ali pa pesni prijatelji pustarjev, in da v Novi Gorici ni več karnevala, daje avdiovizualij poseben pomen in vrednost.

42 ISO 18923:2000 Imaging materials – polyester-base – magnetic tape – storage practices.

43 V Slovenskem etnografskem muzeju je Kustodiat za etnografski film ustanovljen leta 2000. Bili so prvi muzej v Sloveniji, kjer so avdiovizualije dobile popolno samostojnost tako pri dokumentiranju, raziskavi in predstavitev dediščine.

44 Žal izkušnja, ko smo naslednje leto filme hoteli v celoti prevzeti in jim dodeliti inventarne številke Goriškega muzeja, ni bila najboljša.

45 Ministrstvo za kulturo in NUK že imata s t. i. Digitalno agendo v kulturi razpisane tri delovne skupine za to problematiko na področju kulture. Skupine delujejo. Posvet *Digitalna agenda v kulturi* je bil 4. marca 2013 v Mestnem muzeju Ljubljana (spletni vir).

46 Primer je gradivo lokalne Kanalske TV, posneto v tehniki super VHS, ki je bila že v svojih najboljših časih redka, zdaj pa skoraj ni mogoče dobiti predvajalnika, na katerem bi si gradivo lahko ogledali. Med drugim so za nas zanimivi posnetki kriznega sestanka ekipe psihologov v času osamosvajanja Slovenije, ko so pripravljali strategijo, kako prek lokalne TV obveščati ljudi, če bi prišlo do hujše agresije.

Ustanovitev sekcije za avdiovizualno pri Skupnosti muzejev Slovenije

Avdiovizualne raziskave in pristop k dokumentiranju je v muzejih najnovejša, mlada dejavnost, s katero se kustosi dnevno vsak sam spoprijemajo na svojem območju z istimi ali zelo podobnimi problemi.

Skupen problem je legalizacija avdiovizualne dejavnosti v muzejski programski strukturi, ki bi jo priznalo tudi Ministrstvo za kulturo, saj se želimo z njo enakopravno vključiti v muzejski program.

Vsi izzivi, ki jih prinaša razvoj avdiovizualij v muzejih, so skupino muzealcev (Monika Kokalj Kočever, Janez Polajnar, Jelka Pšajd, Darja Skrt in Sebastjan Weber) povezali pri reševanju nastalih problemov in zahtev. Skupnosti muzejev Slovenije (SMS) smo posredovali pobudo za ustanovitev Sekcije za avdiovizualno pri Skupnosti muzejev Slovenije, ki jo je potrdila njena skupščina 27. marca 2013 v Celju.

Cilj Sekcije za avdiovizualno je povezati vse, ki se v muzejih s tem ukvarjajo in razvijajo na različne načine. Glavne točke naše pozornosti so:

1. Avdiovizualna dokumentacija:
  - a. evidentiranje,
  - b. dokumentiranje,
  - c. inventariziranje.
2. Hranjenje in konservacija.
3. Avdiovizualija kot muzealija.
4. Avdiovizualna prezentacija:
  - a. avdiovizualne pripovedi,
  - b. vključevanje avdiovizualij na razstavo,
  - c. komunikacija avdiovizualij s predmeti na razstavi in z obiskovalci.
5. Popularizacija.
6. Avdiovizualno in nesnovna kulturna dediščina.
7. Mreženje z mednarodnimi sekcijami, društvi, raziskovalnimi institucijami.
8. Povezovanje z ljubitelji, ustvarjalci in zbiralci avdiovizualnega gradiva (SAV 2013: 1–2).

Z razvojem digitalnih medijev in vse dostopnejšim AV snemalnim tehnikam se spreminjata tudi dokumentiranje in predstavitev dediščine v muzejih. Že pozornost na nesnovno dediščino, ki je v svetu splošno uveljavljena, nas navaja na še drugačen način dojemanja, dokumentiranja in predstavljanja tistih segmentov dediščine, na katere do zdaj nismo bili dovolj pozorni ali pa nismo imeli možnosti, da jih zapišemo in predstavimo tako celovito, kakor je z avdiovizualijami mogoče.

Viri in literatura

DOK: Oddelek za dokumentacijo: Poročila o delu Oddelka za dokumentacijo. Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk – Nova Gorica, 1992–2011.

GM: Goriški muzej: Pravilnik o organizaciji muzeja, dela in sistematizaciji delovnih mest Goriškega muzeja Kromberk - Nova Gorica. Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk - Nova Gorica, 30. 9. 2005 (upravni arhiv).

GM: Goriški muzej: Dokumentacijski fond, 1992–2011.

KRIŽNAR, Naško: *Vizualne raziskave v etnologiji*. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni center SAZU, 1996.

SAV: Sekcija za avdiovizualno: Pobuda za ustanovitev sekcije za avdiovizualno, 4. 3. 2013 (tipkopis).

SKRT, Darja: *Po sledovih režima od eksperimenta do znanosti v filmih Naška Križnarja*. Nova Gorica: Goriški muzej, 1996.

SKRT, Darja: *Gibljive slike z razstave: K filmsko-teoretsko in muzeološko osmišljeni rabi avdiovizualnih medijev od dokumentarnega filma do multimonitorske instalacije v muzejih v Sloveniji*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2004.

SKRT, Darja: Intervju z Brankom Marušičem, 2. 12. 2011 (neobjavljeni intervju; hrani Goriški muzej).

VALENTINČIČ FURLAN, Nadja in Drago Kunej: Zvočni in slikovno-zvočni zapisi. V: Ana Motnikar (ur.), *Priročnik za nego predmetov kulturne dediščine*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, Skupnost muzejev Slovenije, 2010, 104–114.

Spletni vir

http://www.evropa.gov.si/arhiv/EUsiTI/sl/events/show/33/eu_si_ti_o_digitalni_agendi_na_podrocju_kulture_.html, 27. 5. 2013.

Audiovisual Materials in the Gorica Museum: The Creation and Development of the Department of Audiovisual Documentation and Presentation of Intangible Cultural Heritage

In 2005, the Expert Council and the Institute Council of the Gorica Museum in Nova Gorica founded the Department of Audiovisual Documentation and Presentation of Intangible Cultural Heritage within the Museum's documentation services. The new department was a result of a fifteen-year-long struggle to collect audiovisual documentation pertaining to the area covered by the Gorica Museum and to present this heritage to the public. During this period, the Museum's staff established contacts with local television networks and with the national Radio-Television Network of Slovenia. In addition, they collected home movies made by amateur enthusiasts. They managed to obtain a considerable amount of original audiovisual materials, both edited and unedited, that were recorded on various media, for example on 8-mm film and Beta video tapes. The establishment of the Audiovisual Department raised a number of issues and problems related to the collection, storage, registration, and presentation of these audiovisual materials. Provincial and general museums have departments that urgently need audiovisual documentation, for example to document archaeological excavations, restoration of museum objects, or their local intangible heritage. It is clear that of all the media, the audiovisual media most fully document events and activity that are later dynamically conveyed to the public amidst the motionless, static museum artifacts.

Audiovisual documents, however, are not just that; they are also museum artifacts. This suddenly raises a question of when precisely an audiovisual document becomes an artifact. When, and where is the boundary line between their functions and values? Audiovisual activity in museums has originated only relatively recently. In 2013, the Slovenian Museums Association established the Audiovisual Section, whose aim is to actively deal with and solve these dilemmas.